Heydər Əliyevin həmrəylik ideyası və diaspor strategiyası

Azərbaycanlılar minilliklər boyu özlərinin doğma torpağı olan tarixi Azərbaycan ərazisində yaşayaraq dünya mədəniyyətinə böyük töhfələr vermişlər. Müharibələr, inqilablar, hərbi münaqişələr, dünyada gedən müxtəlif ictimai-siyasi proseslər nəticəsində Azərbaycan parçalanmış, soydaşlarımızın bir qismi öz yurdlarından didərgin salınmış, deportasiyalara məruz qalmış, bir-birindən ayrı düşmüşdür. İş tapmaq, təhsil almaq məqsədilə doğma yurdu tərk edərək başqa ölkələrdə qərar tutub yaşayan azərbaycanlılar da vardır. Nəticə olaraq azərbaycanlılar tarixi Azərbaycan torpaqlarından bütün dünyaya yayılmışlar.

Onlar dünyanın bir çox ölkələrində – Rusiyada, Ukraynada, Mərkəzi Asiya və Baltikyanı ölkələrdə, Avropada, Amerikada məskunlaşmış, Şərq ölkələrində iri Azərbaycan icmaları yaratmışlar. Öz doğma yurdunda yaşayan azərbaycanlılar başqa ölkələrdə məskunlaşmış soydaşlarımızla həmişə maraqlanmış, onlarla əlaqələr yaratmaq arzusu ilə yaşamışlar. Lakin tərkibində olduğumuz keçmiş Sovet dövlətinin qadağaları bu arzunun həyata keçirilməsinə imkan verməmişdir. Sovet rejiminin zəifləməyə başladığı 80-ci illərin sonlarında Azərbaycan xalqı öz soydaşları ilə əlaqələr yaratmaq üçün səylərini artırdı. Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin sədri Heydər Əliyevin təşəbbüsü əsasında dünya azərbaycanlılarının birliyini yaratmağın əhəmiyyətini nəzərə alaraq, Naxçıvan Muxtar Respublikasının Ali Məclisi 1991-ci il 16 dekabr tarixli qərarı ilə dekabrın 31-ni Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü elan etdi. Sonra bu bayramın bütün ölkədə rəsmi qeyd edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Ali Soveti də qərar qəbul etdi. Beləliklə, 1991-ci ildən etibarən Azərbaycanda hamımız üçün əziz bir bayram olan 31 Dekabr - Dünya Azərbaycanlılarının Həmrəyliyi Günü təntənə ilə qeyd olunmağa başladı.

Müstəqilliyin ilk illərində yaranmış mövcud ictimai-siyasi şəraitə uyğun olaraq Azərbaycan dövlətinin qarşısında duran əsas vəzifələrdən biri də xarici ölkələrdə yaşayan azərbaycanlıların təşkilatlanması və onları ölkəmizin ümumi maraqlarının müdafiəsi işinə cəlb edilməsi idi. Məhz ümummilli lider Heydər Əliyevin 1993-cü ildə hakimiyyətə ikinci dəfə qayıtmasından sonra ölkəmizin diasporla bağlı vahid dövlət strategiyası müəyyənləşdi və diaspor quruculuğu Azərbaycan Respublikasının dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən birinə çevrildi. Lakin həmin vaxt azərbaycanlıların təşkilatlanması məsələsi, ilk növbədə, ideoloji və tarixi əhəmiyyət daşıyan problem olaraq qalırdı. Onun həllinə nail olmaq üçün isə Azərbaycan dövlətinin ideya-siyasi təməlini yaratmaq, iqtisadi qüdrətinə və siyasi nüfuzuna güclü inam formalaşdırmaq tələb olunurdu. Ümummilli lider Heydər Əliyev də bu ideyanın həyata keçirilməsi prosesinə məhz həmin amilləri nəzərə almaqla başlamışdır. Azərbaycan dövlətinin tarixi ənənələrinin formalaşması, onun siyasi əsaslarının mükəmməl bir ideoloji sistemin tərkib hissəsi kimi təsbit olunması milli dövlətçilik təfəkkürünün meydana gəlməsində müstəsna rol oynamışdır.

Bu baxımdan Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin 1997-ci ilin avqust ayında ABŞ-da işgüzar səfərdə olarkən bütün dünya azərbaycanlılarına müraciəti böyük əhəmiyyət kəsb edir: "Əgər sən azərbaycanlısansa bilməlisən: dünya azərbaycanlılarının bir tarixi Vətəni var – Azərbaycan, dünya azərbaycanlılarının bir müstəqil dövləti var – Azərbaycan, Dünya azərbaycanlıları öz tarixi vətənlərini, müstəqil dövlətlərini müqəddəs hesab etməli, onun ətrafında birləşməlidirlər". Həmin il Prezidentin İcra Aparatında xaricdə yaşayan azərbaycanlılarla iş üzrə xüsusi bölmə yaradıldı. Bununla da xaricdə yaşayan Azərbaycan diasporunun təşkilatlanması prosesi başladı və ümummilli lider Heydər Əliyevin diqqəti, qayğısı nəticəsində davam etdi. Beləliklə, Amerikada, Avropada və Asiya qitəsində de-fakto yaşayan azərbaycanlılar öz təşkilatlarını yaratmaqla yanaşı həm də de-yure fəaliyyətə başladılar.

Dövlət başçısı Heydər Əliyev xarici ölkələrə işgüzar səfərləri zamanı diaspor nümayəndələri ilə görüşlərində daim Azərbaycan diasporunun formalaşmasını, təşkilatlanmasını bildirir və öz tövsiyələrini verirdi. Azərbaycan Prezidentinin nitqindəki tövsiyə və tapşırıqlar Azərbaycan diasporunun yeni dövrdəki fəaliyyətinin ideoloji təməlini təşkil etməklə yanaşı, dünya azərbaycanlılarının birliyinin konseptual əsaslarının milli dövlətçilik ideologiyası müstəvisində formalaşmasının tarixi-siyasi əhəmiyyətini daha dəqiq qiymətləndirmək imkanı yaratmışdır.

Ulu öndərin bu istiqamətdə başlatdığı iş elə ilk günlərdən müsbət nəticələrini göstərdi. Dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşayan soydaşlarımızın respublikamızla əlaqələrinin daha da möhkəmləndirilməsi, dünya azərbaycanlıları arasında mənəvi, siyasi birliyin və həmrəyliyin təmin olunması, Azərbaycan icmaları, cəmiyyət və birliklərin fəaliyyətinin gücləndirilməsi və əlaqələndirilməsi ilə bağlı məsələlərin müzakirə edilməsini nəzərə alaraq Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev 2001-ci il 23 may tarixli xüsusi sərəncam imzalamışdır. Sərəncamda qeyd edilmişdi: "Xaricdə yaşayan soydaşlarımızın müstəqil Azərbaycan Respublikası ilə əlaqələrinin daha da möhkəmləndirilməsi, dünya azərbaycanlıları arasında birliyin və həmrəyliyin təmin olunması, habelə, Azərbaycan icmaları, cəmiyyət və birliklərinin fəaliyyətinin gücləndirilməsi və əlaqələndirilməsi ilə bağlı məsələlərin müzakirə edilməsi zərurətini nəzərə alaraq 2001-ci il noyabrın 9-10-da Bakı şəhərində Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayı keçirilsin".

Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayı Azərbaycan tarixinə dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyi və birliyi naminə böyük bir prosesin başlanğıcı kimi daxil olmuşdur. I qurultayda 36 ölkədən 200-dən çox müxtəlif təşkilatı təmsil edən 406 nümayəndə və 63 qonaq iştirak etmişdir. Bu qurultayda Azərbaycan Respublikası 130-dan çox dövlət və ictimai qurumdan, habelə elm, təhsil, mədəniyyət və digər yaradıcı təşkilatlardan, 25 siyasi partiyadan 702 nümayəndə və 844 qonaq ilə təmsil olunmuşdur. Qurultayda Prezident Heydər Əliyev geniş məzmunlu nitqində təkcə milli birliyə necə nail olmağın yolunu deyil, eyni zamanda, onu qorumağın yollarını da göstərmişdir: "Bizim vəzifəmiz, Azərbaycan dövlətinin vəzifəsi ondan ibarətdir ki, bütün ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılara mümkün olan qayğını, diqqəti göstərsin, onların həyatı ilə maraqlansın və dövlətimiz də ayrı-ayrı ölkələrdə olan Azərbaycan icmaları arasında əlaqələri daha da inkişaf etdirsin. Azərbaycanın xaricində yaşayan azərbaycanlılar isə gərək, indi müstəqil Azərbaycan ilə daha da sıx əlaqələr qursunlar. Bunlar hamısı dünyada olan bütün azərbaycanlıların birliyinin, həmrəyliyinin təmin olunması üçün əsas şərtlərdir".

Qurultayda Azərbaycan diasporu - Azərbaycan Respublikası əlaqələri, dünya azərbaycanlılarının həmrəyliyi, soydaşlarımızın qüvvə və diqqətinin Azərbaycana yönəlməsi kimi vacib problemlərin həm nəzəri, həm də əməli tərəfləri ilə bağlı bu kimi məsələlər müzakirə edilmiş və bunların bir çoxu öz həllini tapmışdı. Qurultay Ulu öndərin dünya azərbaycanlılarının birləşdirmək ideyasının reallığa çevrilməsi üçün əsl mərhələ oldu. Qurultayda milli birliyimiz, həmrəyliyimiz, dünya azərbaycanlılarının diaspor şəklində formalaşması və azərbaycançılıq ideyalarını geniş miqyasda müdafiə etmələri üçün strateji proqram müəyyən edildi.

Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayının mühüm nəticələrindən biri də Dünya Azərbaycanlılarının Əlaqələndirmə Şurasının yaradılması oldu ki, həmin qurumun səlahiyyətlərinə də dünya azərbaycanlılarının təşkilatlanması və milli-mənəvi dəyərlərin qorunub saxlanılması daxildir. Bundan başqa, dünya azərbaycanlılarının birliyi, həmrəyliyi, onların yaşadığı ölkələrdə və bütün dünyada güclü və monolit bir qüvvə kimi çıxış etmələrinə, öz milli və vətəndaş haqlarını daha dolğun qorumalarına da əhəmiyyətli təsir göstərdi. Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayı soydaşlarımızın təşkilatlanması prosesində əhəmiyyətli dönüş yaradaraq, Azərbaycan diaspor tarixində yeni mərhələnin başlanğıcını qoydu.

Dünya Azərbaycanlılarının I Qurultayından sonra xarici ölkələrdə yaşayan azərbaycanlılarla əlaqələrin güclənməsi dövlət siyasətinin əsas istiqamətlərindən birinə çevrildi. Ona görə də dövlət dəstəyi sayəsində diaspor fəaliyyətini sistemli şəkildə inkişaf etdirmək məqsədilə 2002-ci ildə Azərbaycan Respublikası Diasporla İş üzrə Dövlət Komitəsi yaradıldı. Yeni yaradılan bu qurum çox keçmədən azərbaycanlıların dünya ölkələrində mövcud olan icmaları ilə əlaqələrin gücləndirilməsinə əhəmiyyətli töhfələr verməyə başladı.

Azərbaycan diasporunun fəaliyyətinin yeni istiqamətlərini müəyyənləşdirmək, bu fəaliyyəti daha da inkişaf etdirmək məqsədilə Prezident İlham Əliyevin Sərəncamı ilə keçirilən dünya azərbaycanlılarının növbəti qurultayları və digər müxtəlif tədbirlər də xüsusi tarixi əhəmiyyət kəsb etmişdi. Xüsusilə 2020-ci il sentyabrın 27-də Vətən müharibəsində (II Qarabağ müharibəsi) dünyanın harasında yaşamasından asılı olmayaraq hər bir azərbaycanlı milli həmrəylik nümayiş etdirdi. 44 günlük Vətən müharibəsində qazanılmış Zəfərdə, dünya azərbaycanlılarının milli birliyinin və həmrəyliyinin rolu danılmazdır. Azərbaycan diasporu Ermənistanın işğalçılıq siyasətinə son qoyulmasında və Azərbaycanın ərazi bütövlüyünün bərpa olunmasında özünəməxsus fəaliyyət göstərdi. 50-dən çox ölkədə fəaliyyət göstərən 300-ə yaxın diaspor təşkilatının müxtəlif ölkələrin dövlət və hökumət rəhbərlərinə, parlament üzvlərinə, beynəlxalq təşkilatlara bəyanatlar, müraciətlər göndərməsi bu fəaliyyətin yalnız bir hissəsidir. Prezident İlham Əliyev dünyada yaşayan azərbaycanlıların bu istiqamətdə göstərdikləri fəaliyyəti barədə demişdir: "Müqəddəs Vətən müharibəsi zamanı xaricdə yaşayan soydaşlarımızın düşmənin və anti-Azərbaycan dairələrin məkrli təxribatlarına qarşı cəsarətli etirazları, Azərbaycan həqiqətlərinin dünya ictimaiyyətinə çatdırılması işində fədakar xidmətləri qələbəmizə layiqli töhfə olmuşdur". Dünya Azərbaycanlılarının 2022-ci il aprel ayının 22-də növbəti V qurultayı Azərbaycanın tarixi Zəfərinin sevincini yaşadığı vaxta təsadüf etdi. Ötən qurultaylardan fərqli olaraq tədbirin keçirildiyi məkan işğaldan azad edilmiş Azərbaycanın mədəniyyət şəhəri olan Şuşada baş tutdu. Onu da qeyd edək ki, dünya azərbaycanlıları işğal altında olan bu ərazilərin azadlığı üçün 30 il həmrəylik nümayiş etdirərək əllərindən gələni etmişdilər. Dünyanın hansı ölkəsində yaşamasından asılı olmayaraq qurultaya dəvət alan soydaşlarımız ilk dəfə olaraq 30 il arzusunda olduğu Qarabağda toplaşdılar. Dünya azərbaycanlılarının Şuşada bir araya gəlməsinin böyük tarixi, siyasi və mənəvi əhəmiyyəti oldu. Çünki Azərbaycan qalib ölkədir və diaspor fəaliyyəti qələbəmizin daha da möhkəmlənməsi istiqamətində Prezident İlham Əliyevin apardığı siyasi kursuna uyğun formalaşdırılıb.

Beləliklə, milli dövlətçilik düşüncəsi artıq XX əsrin sonları, XXI əsrin əvvəllərində vahid ideoloji konsepsiya kimi özünü təsdiq etməyə başladı. Ulu öndərin müəllifi olduğu dünya azərbaycanlılarının birləşdirilməsi və həmrəy olması məhz bu ideologiyaya əsaslanırdı. Heydər Əliyevin böyük fədakarlıq bahasına ayağa qaldırdığı Azərbaycan dövləti, qısa vaxt ərzində bütün dünya azərbaycanlılarının tarixi və siyasi istinadgahına, dayaq nöqtəsinə çevrilmişdir. Ölkəmizdə diaspor quruculuğu və soydaşlarımızın azərbaycançılıq ideyası ətrafında birləşməsi, həmrəyliyi, yəni dünya azərbaycanlılarının təşkilatlanması məhz onun adı ilə bağlıdır. Nəhayət, deyə bilərik ki, əsası ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuş Azərbaycan diasporunun mənəvi birliyi son illər daha da möhkəmlənmiş, Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə yüksək zirvəyə çatmışdır. Bütün bunlar Azərbaycan diasporunun yeni mərhələdə inkişafına xüsusi stimul verir.

Mahir İBRAHİMOV,
AMEA Tarix və Etnologiya İnstitutunun aparıcı elmi işçisi, fəlsəfə doktoru, dosent

Xalq qəzeti .- 2025.- 31 dekabr (№ 275).- S.8.